

FILOZOFIA

ČASOPIS ÚSTAVU FILOZOFIE A SOCIOLOGIE
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ROČNÍK 40, 1985, číslo 2

FILOZOFIA — AKTÍVNA ZLOŽKA ROZVOJA DUCHOVNEJ KULTÚRY SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI (K 40. VÝROČIU OSLOBODENIA ČSR)

JÁN BODNÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava
MILAN ZIGO, Katedra marxisticko-leninskej filozofie FFUK, Bratislava

V tomto roku si pripomíname 40. výročie oslobodenia našej vlasti Sovietskou armádou. Pripomíname si nezabudnuteľný májový deň, keď v Európe skončila najstrašnejšia dráma v jej doterajšej histórii, keď si ujarmené národy vydýchli od krvavej fašistickej tyranie a celý civilizovaný svet vzdával hold víťazným spojeneckým vojskám, s úctou a vďakou oceňoval hrdinstvá Sovietskej armády a sovietskeho ľudu, ktorí mali hlavný podiel na víťazstve a priniesli najväčšie obete v boji proti fašizmu.

Pre oba naše národy víťazstvo nad fašizmom znamenalo nielen zavŕšenie zápasu za národnú slobodu, ale otvorilo aj priestor pre prerastanie národnodemokratickej revolúcie do socialistickej revolúcie.

V histórii národov sú obdobia, keď posun udalostí je skoro nebadaateľný, a sú potrebné desaťročia, ba i stáročia, aby došlo k pozoruhodnejšej zmene v ich hospodárskej, sociálnej, politickej, či duchovnej štruktúre. Tak tomu bolo i v histórii našich národov. Ak sa však pozeráme na uplynulých štyridsať rokov, otvára sa pred nami obraz veľkých kvalitatívnych premien, ktoré zásadne ovplyvnili život nášho ľudu.

Februárovým víťazstvom nášho pracujúceho ľudu vstúpili aj naše národy do novej epochy ľudstva, ktorú začala Veľká októbrova socialistickej revolúcia. Od Februára 1948 uskutočňujeme v bratskej jednote s ostatnými socialistickými krajinami, na čele so Sovietskym zväzom projekt základnej prestavby civilizovaného života — projekt socialistickej a komunistickej výstavby.

Obdobie, ktoré nasledovalo po Februári 1948 je obdobím prechodu od kapitalizmu k socializmu, obdobím vybudovania základov socializmu a po XIV. zjazde KSČ obdobím výstavby rozvinutej socialistickej spoloč-

nosti. Uskutočnili sa v ňom hlboké premeny vo všetkých základných oblastiach života: výstavba mohutnej materiálnej a technickej základne socializmu, industrializácia a kolektivizácia, ktoré hlboko zmenili charakter našich miest a dedín, i život a zmýšľanie našich pracujúcich. Kvalitatívne zmeny nastali v sociálno-triednej štruktúre spoločnosti: „zásadne sa mení spoločenské postavenie, sociálna povaha, psychológia a ideovo-politický profil tried a sociálnych skupín, vzťahy medzi nimi nadobúdajú neantagonistický charakter, základné historické ciele a spoločenské záujmy robotníckej triedy sa postupne stávajú cieľmi a záujmami všetkých sociálnych skupín; vzniká a čoraz výraznejšie sa aplikuje *progresívna tendencia* zblížovania sociálnych tried a skupín, smerujúca k vytvoreniu *historicky nového spoločenstva ľudu*.“ (1, s. 11) Rozvinuli sa podmienky pre širokú účasť ľudu na správe štátnych a verejných vecí.

K významným kvalitatívnym zmenám došlo v kultúrnej oblasti, v duchovnej sfére života spoločnosti; kultúra sa postupne stáva majetkom širokých mas ľudu, vzdelanie sa sprístupňuje všetkým, dochádza k mohutnej výstavbe školstva, buduje sa široká základňa pre vedeckovýskumnú činnosť. V spoločenskom vedomí nadobudli dominujúce postavenie princípy marxisticko-leninského svetonázoru. Všetky revolučné zmeny v materiálnych i ideologických spoločenských vzťahoch sú nerozlučne späté s programovou, ideologickou a politicko-organizátorskou činnosťou KSČ ako vedúcej politickej sily, dôsledne vychádzajúcej z marxizmu-leninizmu.

Víťazstvo socialistickej revolúcie upevnilo autoritu robotníckej triedy a jej politickej strany vo vedomí najširších vrstiev našej spoločnosti. Aj tí, čo ešte v prvých rokoch po oslobodení mali pochybnosti o tom, či robotnícka trieda je pripravená a schopná stať sa vedúcou silou spoločnosti, sa postupne presviedčali, že žiadna iná trieda neprejavila toľko heroizmu a obetavosti, neukázala sa byť takým spoľahlivým vodcom ľudu ako robotnícka trieda, vedená svojou komunistickou stranou.

Pri bilancovaní úspechov, ktoré sme dosiahli v uplynulých štyridsiatich rokoch pri budovaní socializmu, nesmieme zabúdať na skutočnosť, že sa dosiahli v zložitej medzinárodnej situácii, v podmienkach ostrého triedneho boja. Svetový imperializmus so svojim zámerom zvrátiť chod dejín, oslabiť a zničiť socialistické revolučné sily, medzinárodné robotnícke hnutie, živil ambície domácej reakcie, ktorá sa nevedela zmieriť so socialistickými premenami u nás. Využívala ťažkosti v náročnej budovateľskej práci i chyby na úseku programovej ideologickej práce, ku ktorým dochádzalo najmä v šesťdesiatych rokoch. Medzinárodný revizionizmus napäl všetky sily, aby vrazil klin do jednoty socialistického tábora, aby devalvoval základné princípy marxizmu-leninizmu, aby spochybnil naše spojenectvo so Sovietskym zväzom. Tak dochádza k hlbkej kríze v strane i spoločnosti vyúsťujúcej do kontrarevolučných zámerov reakcie v rokoch 1968—1969. Vďaka zdravým silám i internacionálnej pomoci bratských strán boli zábery reakcie zmarené. Nové ve-

denie KSČ na čele s. G. Husákom zovšeobecnilo skúsenosti tohto obdobia vo významnom dokumente *Poučenie z krízového obdobia v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*, ktorého 15. výročie si pripomíname tiež v tomto roku.

Poučenie ... radíme k základným dokumentom strany. Odhaľuje zdroje a príčiny krízových javov v strane a spoločnosti v šesťdesiatych rokoch a určuje východiská na ich prekonanie. Osobitne dôležité a aktuálne je však to, že formuluje základné predpoklady ďalšieho tvorivého rozvíjania marxisticko-leninskej teórie v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Celkovo možno hovoriť o troch fundamentálnych predpokladoch:

1. zintenzívniť a skvalitniť marxisticko-leninskú teoretickú, poznávaciu činnosť na všetkých úsekoch života našej spoločnosti;

2. užšie a efektívnejšie spájať teóriu a ideológiu s politickými úlohami robotníckej triedy, s problémami praxe socialistickej výstavby, "aby sa udržal krok s potrebami spoločnosti" a aby bola pozornosť zameraná na "riešenie kardinálnych otázok našej doby" [z materiálov 15. zasadania ÚV KSČ];

3. plnšie rozvinúť tvorivé sily a schopnosti ľudí.

Nástupom nového vedenia v strane a v riadiacich orgánoch nášho štátu začiatkom sedemdesiatych rokov začal dôsledný proces obnovy základných hodnôt socializmu vo vedomí nášho ľudu, návrat k leninským princípom v živote a činnosti strany a všetkých zložiek nášho politického systému.

Komunistická strana Československa sa opäť stáva pevným článkom medzinárodného komunistického hnutia a ČSSR zodpovedným partnerom spoločenstva socialistických krajín, verným spojencom Sovietskeho zväzu.

Na XIV. zjazde KSČ sa schvaľuje orienácia na výstavbu rozvinutej socialistickej spoločnosti. Je to historicky dlhá etapa, ktorá má priniesť kvalitatívny posun v "budovaní materiálno-technickej základne komunizmu, v rozvoji spoločenských vzťahov a formovaní nového človeka." [2, s. 138] Aby boli realizované tieto historické zmeny, "je treba uviesť do pohybu všetky tvorivé sily, ktoré spočívajú v pracovnej a spoločenskej aktivite nás" ... "Každé rozhodnutie, každý krok v praktickej činnosti sa musí hodnotiť predovšetkým podľa toho, čo prináša ľuďom, aké majú sociálne a ideologické dôsledky." [3]

Retrospektívny pohľad na uplynulé štyridsaťročné obdobie rozvoja našej spoločnosti, najmä na jednotlivé etapy budovania socializmu, jednoznačne potvrdzuje kľúčový význam našej povojnovej orientácie na spoločenstvo a priateľstvo so Sovietskym zväzom. Táto orientácia bola zakotvená už vo *Vianočnej dohode* z r. 1943. "Želáme si úzku spoluprácu so všetkými slovanskými štátmi a národmi, menovite so Sovietskym zväzom, v ktorom vidíme záštitu slobodného života a všestranného rozmachu malých národov vôbec a slovanských zvlášť. Bu-

dúca ČSR má viesť svoju zahraničnú politiku v duchu týchto zásad a preto sa má na poli zahranično-politickom a vojenskom opierať o Sovietsky zväz.“ [4, s. 71] O správnosti tejto orientácie nás presvedčajú všetky úspechy, ktoré sme dosiahli v budovaní materiálno-technickej základne socializmu, v tvorbe duchovných hodnôt, i v rozvoji našej vedy, v rozvíjaní a upevňovaní marxisticko-leninského vedeckého svetonázoru. Do pisma platí, že pevnou zárukou našej socialistickej súčasnosti i budúcnosti je Sovietsky zväz so svojimi nevyčerateľnými materiálnymi i duchovnými zdrojmi, so svojim pevným odhodlaním zabezpečiť mier a čeliť deštruktívnym zámerom svetového imperializmu.

***

Prehlbovanie vedeckého poznávania socialistickej spoločnosti, objasňovanie spôsobov jej zdokonaľovania patrí k hlavným úlohám spoločenskovedného frontu. “Spoločenské vedy majú poskytnúť realistické a zároveň mobilizujúce závery v obsahu, spôsoboch a metódach uskutočňovania rozsiahlych zmien v hospodárstve, v sociálnej, politickej a duchovnej sfére“ ... “To je naliehavá požiadavka doby, základné kritérium hodnotenia činnosti odborníkov spoločenských vied“. [3] V tomto úsilí má filozofia, skúmajúca najvšeobecnejšie zákony rozvoja prírody, spoločnosti a človeka svoje nezastupiteľné miesto. Svojou svetonázorovou, poznávacou a metodologickou funkciou stimuluje celkový duchovný pokrok, ovplyvňuje rozvoj vedy, je hybnou ideovou silou a zdrojom komunistickej výchovy, utvárania socialistickeho spôsobu života, formovania socialistickeho vedomia širokých mas ľudu.

Aj rozvoj marxisticko-leninskej filozofie u nás súvisí s historickým zápasom za socialistické premeny v živote našich národov, uskutočňovaných v uplynulých štyridsiatych rokoch. Bez víťazstva nad fašizmom, bez našej povojnovej orientácie na spojenectvo a bratstvo so Sovietskym zväzom je tento rozvoj nemysliteľný. Nie je úlohou tohto príspevku bilancovať činnosť nášho filozofického frontu za spomínané obdobie. Je to zložitá a náročná úloha, pretože zložitý bol aj samotný vývin tohto frontu v jednotlivých obdobiach výstavby socializmu. Azda sa autorom druhého zväzku syntetických dejín filozofického myslenia na Slovensku, ktoré chceme pripraviť do tlače v najbližších 2—3 rokoch podarí načrtnúť komplexný pohľad na históriu prenikania a rozvíjania marxisticko-leninskej filozofie u nás. Chceme sa preto pozastaviť len pri niektorých aspektoch tohto rozvoja, umožňujúcich pochopiť tvárnosť a pôsobenie filozofie v jej svetonázorovej a poznávacej funkcii.

Základnou devízou marxisticko-leninskej filozofie je jej schopnosť aktívne pôsobiť na rozvoj ľudského poznania a revolučnej spoločenskej praxe, alebo slovami klasikov — svet nielen poznávať, ale ho aj meniť. Dosahuje to nielen svojou otvorenosťou voči všetkým formám vedeckého poznávania jednotlivých oblastí objektívnej skutočnosti, ale aj vnútor-

kategoriálny systém, sústavu ideí a princípov. Jednou z jej základných funkcií je syntetizovať, zovšeobecňovať výsledky vedeckého poznania a spoločenskej praxe, a na tomto základe utvárať svetonázor, globálny, koherentný pohľad na skutočnosť. Netreba uvádzať kvalitatívnu odlišnosť, osobitosť marxisticko-leninského svetonázoru od iných svetonázorových systémov; zdôrazniť však treba, že tento svetonázor nie je intelektuálnou hrou elity odborníkov, ale duchovnou zbraňou robotníckej triedy, povolanej odstrániť systém vykorisťovania človeka človekom a vybudovať novú, socialistickú a komunistickú, spoločensku formáciu.

Kľúčovým bodom od jeho vzniku až po súčasnosť je otázka, ako ho sprostredkovať, aby sa stal majetkom najširších mas pracujúceho ľudu, aby prenikol do vedomia príslušníkov robotníckej triedy, aby si ho osvojili všetci príslušníci komunistického hnutia. S touto otázkou sa stretávajú už prví priekopníci marxizmu u nás od konca minulého storočia; práve ona stála v centre pozornosti strany v čase, keď po oslobodení našej vlasti Sovietskou armádou sa otvárali perspektívy socialistickej revolúcie, i vtedy, keď sa stala skutočnosťou.

Uvádžame to preto, že pri charakteristike vývinu našej marxisticko-leninskej filozofie sa za mieru pokroku v tomto rozvoji najčastejšie označuje stupeň jej profesionalizácie, posuny v imanentnom smere jej vývinu. Určite profesionalizácia tvorí predpoklad jej tvorivého rozvíjania, permanentného posunu jej úrovne, vzhľadom na úroveň rozvoja vedy a spoločenskej praxe. K tomu sú však potrebné nevyhnutné predpoklady, a tie mohlo vytvoriť iba socialistické spoločenské zriadenie.

Tým chceme povedať toľko, že v rozvoji marxisticko-leninskej filozofie zaujíma významné miesto obdobie, v ktorom ťažiskom filozofickej aktivity bola propagácia vedeckého marxistického svetonázoru v najširších vrstvách obyvateľstva, osvojovanie si základných východísk marxisticko-leninskej teórie, doslova "školenie" kádrov na všetkých stupňoch profesií. Vďaka tejto propagandistickej a popularizačnej činnosti tisícov "učiteľov" dostávala sa marxisticko-leninská filozofia v jej svetonázorovej funkcii do povedomia stále väčšieho počtu ľudí.

Šírenie ideí dialektikomaterialistickej filozofie po oslobodení našlo už sčasti pripravenú pôdu v dôsledku pôsobenia komunistických myšlienok počas buržoáznej ČSR i praktických spoločensko-politických skúseností z obdobia protifašistického obdobia a najmä Slovenského národného povstania. Z toho možno do veľkej miery vysvetliť, že základné myšlienky tejto filozofie sa u nás rýchlo udomácnili a to v širokom meradle. Lenže od osvojenia si základných myšlienok marxisticko-leninskej filozofie k uvedomenému a najmä efektívnemu zaujatiu im zodpovedajúceho svetonázorového postoja s jeho hodnotami a normami je — ako nás vývin poučil — dlhá a neľahká cesta. No teraz je to už cesta rozširovania a prehlbovania filozofického myslenia ako organickej zložky našej národnej kultúry. Filozofia — a to práve v podobe marxisticko-leninskej filozofie — v nej konečne našla svoje legitímne a nezastupi-

teľné miesto. Netreba, aby ju aj naďalej, ako to bolo často v dejinách nášho myslenia, "suplovali" primitívne náboženské predstavy, teologické konštrukcie, či pragmaticko-triedne motivované floskuly buržoáznej ideológie. Pochopiteľne — a aj o tomto nás štyridsať posledných rokov ideového vývinu našej spoločnosti dostatočne poučuje — nemožno dopustiť ani to, aby ozajstné tvorivé marxisticko-leninské myslenie v našej kultúre nahrádzali pseudomarxistické, či už dogmatické alebo revizionistické frázy a "koncepce".

Výchova k marxistickému filozofickému mysleniu sa stala organickou súčasťou našej socialistickej kultúrnej revolúcie. Jej zmyslom nie je kampaňovité vsugerovanie pre túto spoločnosť vhodných ideologických koncepcií, ale ozajstné vzdelávanie, argumentácia a tým výchova k osvojeniu si základných právd marxizmu-leninizmu a v jeho rámci aj jeho filozofických východísk. Je to otvorený a čestný zápas o myslenie našich ľudí, aký v doterajšom vývine nášho národa nemá obdoby. Rozhodujúce slovo v ňom majú argumenty, ktoré sa opierajú o najnovšie výtobytky vedy a o revolučnú skúsenosť robotníckej triedy.

Filozofia sa stala súčasťou školského vzdelania, má svoje trvalé a závažné miesto vo vysokoškolskej výuke a široko sa rozvinul aj systém filozofického (svetonázorového) vzdelávania mimoškolského, či už v rámci stranického vzdelávania, alebo v iných formách vedecko-popularizačnej a osvetovej činnosti. Dnes si už vlastne nevieme ani predstaviť zvyšovanie kultúrnej úrovne nášho ľudu bez primeraného podielu filozofie v tomto snažení. Aj to je jeden z momentov demokratizácie vzdelania a kultúry v socializme. Ide o to, aby si človek našej spoločnosti volil aj svoj svetonázor so znalosťou veci.

S tým úzko súvisí aj rozvoj filozofie ako vedeckého odboru. Už sme sa zmienili o tom, že vlastne až v období socialistickej výstavby sa začala komplexnejšie budovať inštitucionálna báza filozofie. Vytvorili sa vyhovujúce podmienky pre vedeckú prácu v oblasti filozofie v Slovenskej akadémii vied, na vysokých školách a sporadicky aj v niektorých ďalších inštitúciách. Hoci by tu bolo treba urobiť ešte niektoré ďalšie kroky, faktom ostáva, že filozofia nemala v dejinách nášho národa nikdy čo len približne také vhodné predpoklady pre svoj rozvoj.

Súčasne, a vo vzájomnej spojitosti s rozvojom inštitucionálnej bázy, sa vytváral aj ďalší nevyhnutný predpoklad pre pôsobenie filozofie ako zložky národnej kultúry; mohli by sme ho nazvať textovou bázou. Pretlmočenie diel klasikov marxizmu-leninizmu a ďalších predstaviteľov dialektickomaterialistického myslenia do slovenčiny uľahčilo rozvoj našej vlastnej vedeckej i propagandistickej a vzdelávacej práce v tejto oblasti. V duchu Leninovej myšlienky, že dialektickomaterialistická filozofia nevznikla niekde mimo hlavného prúdu európskeho myslenia, ale objavila sa ako zákonitý článok hlavného smeru jeho vývinu, začínajú sa u nás objavovať najskôr sporadicky a potom sústavne preklady diel klasikov svetovej filozofie. Po niekoľkých prvých zväzkoch (Des-

cartes, Leibniz, Feuerbach, Hegelova malá *Logika* a i.), vychádza desaťzväzková *Antológia z dejín filozofie*, ktorou v skratke, neúplne, ale predsa sme sa pokúsili včleniť svetové filozofické myslenie do nášho národného kultúrneho kontextu. A potom prichádza edícia Filozofické odkazy, ktorých autorské obsadenie má také parametre, na ktoré by mohol byť hrdý hociktorý európsky národ. Hoci pôvodná i prekladaná produkcia je oveľa bohatšia, ako sme tu naznačili, už aj na základe povedaného sa môžeme právom opýtať: Kto z tých, čo sa dnes dovolávajú slobody šírenia myšlienok, urobil v minulosti nášho národa toľko pre jeho rozhľad vo svetovom filozofickom myslení ako marxistickí filozofi v období od oslobodenia?

O tom, že marxisticko-leninská filozofia sa stala skladobnou časťou našej národnej kultúry, svedčí aj to, že filozofi sa v čoraz väčšej miere podieľajú na práci riešiteľských kolektívov, najmä v oblasti spoločenských vied, a že mimoriadne vzrástli požiadavky na potrebu rozpracovania filozofických a najmä metodologických otázok týchto vied (čo sa už stalo jednou z hlavných výskumných úloh v oblasti filozofie). Široko sa rozvíja tiež spolupráca s teoretickými oblasťami prírodných vied, najmä v rámci interdisciplinárnych seminárov poriadaných Slovenskou filozofickou spoločnosťou pri SAV a ďalšími organizáciami. Na rozdiel od začiatkov takejto spolupráce, nejde už o nejaké filozofické “doškoľovanie” či “usmerňovanie” predstaviteľov špeciálnych vied, ale čoraz viac o vecné diskusie o hraničných, pre danú vedu zväčša otvorených a kardinálnych otázkach.

***

Aj týchto niekoľko úvah nad vývinom našej filozofie za štyri desaťročia, čo uplynuli od oslobodenia — úvah, ktoré nechcú, ani nemôžu byť bilanciou — azda dostatočne naznačilo jeho zložitost', ale aj nepochybne vzostupný charakter. Obrovský rozmach tvorivej práce filozofov v ZSSR v posledných desaťročiach výrazne podnecuje a usmerňuje aj problematiku a zameranie výskumu v našej filozofii. Závažnú úlohu v tomto smere zohral *Jednotný plán výskumu v spoločenských vedách* a v jeho duchu, či v nadväznosti naň koncipované smery základného výskumu v posledných dvoch päťročniciach. No sústredovanie sa vedeckých a vedecko-pedagogických pracovníkov na úlohy, úzko súvisiace so základnými filozofickými problémami našej epochy a rozpracúvanie fudamentálnych problémov filozofie ako vedy, musí prebiehať rýchlejšie, rozhodnejšie a dôslednejšie ako doteraz. Maximálne využitie tvorivého potenciálu našej filozofie je v záujme celej našej vedy, kultúry a spoločnosti vôbec. Rovnako v oblasti propagácie a popularizácie dialektickomaterialistickej filozofie, a teda vlastne v plnení jej svetonázorovej funkcie medzi obyvateľstvom, sa treba usilovať o lepšiu súčinnosť všetkých zainteresovaných zložiek v záujme zvýšenia jej účin-

nosti. Pracovníci v oblasti filozofie dnes rovnako ako v minulosti považujú odovzdávanie poznatkov marxisticko-leninskej filozofie, svoju účasť na výchove nás k vedeckému svetonázoru za neoddeliteľnú súčasť svojej činnosti. Je to vlastne spolu s ich tvorivou vedeckou prácou najvýznamnejší spôsob praktickej participácie na rozvoji duchovnej kultúry socialistickej spoločnosti.

LITERATÚRA

1. CIRBES, V.: Február 1948 — Kvalitatívny prelom v najnovších dejinách Československa. In: *Filozofia*, roč. 33, 1978, č. 1.
2. XXVI. zjazd KSSZ. Dokumenty a materiály. Bratislava 1981.
3. GORBAČOV, M.: Živá tvorivá činnosť ľudu. Príspevok prednesený na Všeľvazovej konferencii o zdokonaľovaní rozvinutého socializmu a ideologickej práci strany. Moskva 10. 12. 1984.
4. HUSÁK, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava 1966.